

ний на прикордонні служби, оскільки основний контроль щодо наявності та валідності договорів відбувається при перетині транспортних засобів державного кордону.

Відповідно до Закону України "Про страхування" державний нагляд за страховою діяльністю в Україні здійснюється спеціальним уповноваженим органом виконавчої влади та його органами на місцях. З 2003 року функції такого органу виконує Держфінпослуг, зокрема: ведення єдиного державного реєстру страховиків, перестраховиків та брокерів і видача ліцензій на здійснення страхової діяльності; проведення перевірок щодо правильності застосування страховиками законодавства про страхову діяльність і їх звітності; розроблення та прийняття нормативно-правових актів з питань страхової діяльності в межах своєї компетенції; узагальнення практики страхової діяльності і посередницької діяльності на страховому ринку, розроблення і подання у встановленому порядку пропозицій щодо розвитку і вдосконалення законодавства України про страхову і посередницьку діяльність у страхуванні та перестрахованні; контроль за платоспроможністю страховиків; встановлення правил формування, обліку та розміщення страхових резервів і показників звітності; участь у міжнародному співробітництві у сфері страхування; організаційно-методичне забезпечення проведення актуарних розрахунків та інші функції, необхідні для виконання покладених на Держфінпослуг завдань.

Відповідно до законодавства України контроль у сфері дорожнього руху здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами законодавчої та виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, відповідним державним органом з безпеки дорожнього руху і його місцевими органами, Державтоінспекцією Міністерства внутрішніх справ України, іншими спеціально уповноваженими на це державними органами [6, ст. 52]. Зокрема, органи повинні контролювати виконання особами, що експлуатують автотранспорт, вимог законодавства щодо страхування цивільної відповідальності перед третіми особами. Однак контроль за цим ускладнений тим, що наявність полісів обов'язкового страхування цивільної відповідальності у автовласників чи водіїв контролюючі органи мають право перевіряти не в будь-якому разі, а лише в деяких випадках: при реєстрації транспортного засобу, при черговому технічному огляді та при порушенні водієм правил дорожнього руху. Це призводить до того, що на сьогоднішній день такий контроль, як показує практика, не є ефективним, про що свідчить низький відсоток застрахованих автовласників в Україні.

При в'їзді чи виїзді транспортних засобів з України перевірку наявності та чинності договорів страхування автоцивільної відповідальності здійснюють відповідні прикордонні органи і служби – підрозділи центральних органів виконавчої влади, які в пунктах пропуску через державний кордон контролюють додержання вимог чинного законодавства з питань прикордонного, митного контролю, контролю руху автотранспорту та інших державних видів контролю. Основний контроль покладений на Державний комітет у справах охорони держа-

вного кордону України. У разі, якщо транспортний засіб при в'їзді на територію України не забезпечений договором страхування "Зелена картка", то особа, що його експлуатує, зобов'язана укласти договір обов'язкового внутрішнього страхування. Відповідно, при виїзді з України до країн – членів системи "Зелена картка", автовласник повинен пред'явити чинний на термін поїздки страховий сертифікат "Зелена картка".

Серйозною проблемою на сьогоднішній день є фальсифікація договорів "Зелена картка", оскільки вона носить масовий характер. При планових перевірках у пунктах пропуску через державний кордон України, спрямованих на виявлення фальсифікатів і підробок, за один день вилучалося близько 20 – 30 таких договорів. Дана проблема наносить значну шкоду фінансовим результатам страховиків та МТСБУ і взагалі негативно впливає на імідж України у міжнародній системі "Зелена картка". Головним чином її можна вирішити за допомогою жорсткого контролю з боку державних прикордонних служб, а також оперативного реагування правоохоронних органів на порушення закону.

Отже, основними завданнями, які сьогодні стоять перед державою щодо покращення умов проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів в Україні, є:

1) вдосконалення вітчизняного законодавства та приведення його у відповідність із міжнародними нормами права;

2) активна співпраця зі страховиками та МТСБУ і контроль за їхньою діяльністю, в тому числі за фінансовою надійністю страхових компаній і якістю врегулювання збитків;

3) налагодження ефективного внутрідержавного та прикордонного контролю за наявністю та чинністю договорів обов'язкового страхування цивільної відповідальності автовласників;

4) розробка та впровадження заходів щодо підвищення страхової культури населення України.

Але головним завданням держави повинно стати створення сприятливого політичного клімату та економічної стабільності як всередині країни, так і в міжнародних відносинах. Лише в такому випадку виконання поставлених задач значно прискорить розвиток даного виду страхування в нашій країні, що в свою чергу сприятиме покращенню міжнародного становища України як учасника системи автострахування "Зелена картка". Тоді Україна нарешті стане повноправним членом цієї системи, що сприятиме її зближенню в партнерських стосунках з країнами Євросоюзу.

1. Лібих К. О. Обзор рынка ОСАГО в Украине – 2006//Insurance Top – 2007. – №1(17). – с. 52 – 56. 2. Закон України "Про страхування" № 85/96-ВР від 07.03.1996 р. 3. Закон України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" № 1961-IV від 1.06.2004 р. 4. Статистика страхового ринку України//forinsurer.com 5. Шумелда Я. П. Страхування: навч. посібник. Видання друге, розширене. – К.: Міжнародна агенція "Бізон", 2007. – 384 с. 6. Закон України "Про дорожній рух" № 3353-XII від 30.06.1993 р.

Надійшла до редколегії 10.06.08

А. Марченко, асп.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СТРАХУВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ ПРИ ЖИТЛОВОМУ ІПОТЕЧНОМУ КРЕДИТУВАННІ

В статті автор розглядає основні програми іпотечного страхування деяких зарубіжних країн та досліджує основні умови даних програм.

The author of article considers the programs of mortgage insurance of some foreign countries and researches the basic conditions of given programs.

Досвід країн, що мають розвинені іпотечні ринки, свідчить: чим вище частка кредиту у вартості застави

(LTV), тим більший кредитний ризик банк бере на себе. Зростає ризик того, що у випадку звернення стягнення

на предмет застави й реалізації його з торгів банку не вдасться компенсувати свої втрати – витрати, пов'язані з зверненням стягнення, продажем майна, інші витрати, що виникають у кредитора у зв'язку з неплатоспроможністю позичальника, прострочені відсотки по кредиту, залишок невиплаченого боргу.

В останні десятиліття у світі стає усе більше кредитних продуктів, що характеризуються більш високим рівнем співвідношення суми кредиту й вартості застави (понад 70 %). Це означає розширення клієнтської бази, збільшення числа позичальників і збільшення об'ємів кредитування завдяки можливості надання іпотечних кредитів громадянам, які, маючи необхідні для погашення кредиту стабільні доходи, не мають нагромаджень для внесення необхідного банками первісного внеску. Збільшуючи суму кредиту стосовно вартості застави, банки намагаються знизити виникаючі при цьому ризики й застрахувати себе від можливих втрат у випадку неплатоспроможності позичальника. Тому кредитні продукти з підвищеним рівнем LTV супроводжуються вимогою страхування іпотечних ризиків.

Проблемою страхування іпотечної діяльності займаються різні вчені та науковці, серед них можна виділити таких зарубіжних дослідників як: Раймонд Д., Без-

фамільна Л., Торлін Г., Фурман В., та вітчизняних: Осадець С., Грушко В., Пікус Р., тощо.

Метою статті є дослідження практики іпотечного страхування ряду зарубіжних країн, як з економікою що розвивається, так і з добре розвинутою економікою, що дозволить вітчизняним розроблювачам житлової політики краще познайомитися з роботою цієї системи й вирішити, яка із програм точніше відповідає їхній власній меті – забезпечити українських громадян житлом та знизити ризики всіх суб'єктів іпотечного ринку.

Для досягнення поставленої мети у статті буде розглянуто основні програми іпотечного страхування деяких зарубіжних країн та висвітлені основні умови даних програм.

Програми іпотечного страхування (ІС), про які піде мова в цій статті, представлені в табл. 1. Одні програми мають більш ніж піввікову історію реалізації (США, Філіппіни), інші нещодавно набули чинності (Литва, Гонконг, Ізраїль). Вони також помітно відрізняються одна від одної по типах фінансової підтримки: є програми, які прямо фінансуються державою, інші діють або як недержавні некомерційні організації, або як підприємства, що належать приватному сектору або які фінансуються ними.

Таблиця 1. Програма іпотечного страхування

Країна	Рік початку реалізації	Фінансова підтримка
США	1934 і 1956	Державна й приватна
Канада	1954 і 1963	Державна й приватна
Австралія й Нова Зеландія	1965	Приватна (колись державна)
Великобританія	Напередодні 1970	Приватна
Південна Африка	1989	ННО / приватне перестраховування
Ізраїль	1998	Приватна
Гонконг	1999	Підприємство, яке фінансується з державного бюджету / приватне перестраховування
Філіппіни	1950	Державна
Литва	1999	Державна
Індію, Мексика, Тайвань	У стадії розробки	Державна й приватна

У табл. 2. наведені основні дані по програмах іпотечного страхування кожної з вищезгаданих країн, у тому числі дані про кількість компаній, що беруть участь у реалізації програми, про загальний розмір капіталу,

загальну суму застрахованих ризиків, кількості застрахованих кредиторів, а також частці застрахованих кредитів у загальній сумі виданих кредитів. Ці дані були отримані з різних відкритих джерел (публікацій).

Таблиця 2. Основні характеристики програм іпотечного страхування

Країна	Кількість учасників	Загальний розмір капіталу	Страхова сума по знов укладеним кредитним договорам	Кількість кредиторів, що страхують кредитні ризики при іпотечному кредитуванні	Частка застрахованих кредитів в загальній сумі виданих кредитів, %
США – приватне ІС	7	16 млрд	337 млрд	Тисячі	13,4 %
США – державне	2	23 млрд	187 млрд	Тисячі	7,5 % (ФЖА)
Канада	2	1,4 млрд	42 млрд	140	приблизно 50 %
Австралія й Нова Зеландія	2	367 млн	60 млрд	200	приблизно 40 %
Великобританія	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Південна Африка	1	25 млн	205 млн	н/д	н/д
Ізраїль	1	11 млн	450 млн	8	11 %
Гонконг	5	н/д	15 млрд	40	приблизно 15 %
Філіппіни	1	109 млн	280 млн	н/д	н/д
Литва	1	4,25 млн	30 млн	8	приблизно 33 %

Примітка. Всі суми показані в доларах США. Дані про державну програму страхування США представлені тільки даними Фонду взаємного іпотечного страхування Федеральної житлової адміністрації (ФЖА). У країні здійснюється ще одна державна програма страхування – програма Асоціації ветеранів війни (АВ). Крім того, шість штатів реалізують власні, невеликі по масштабу програми ІС. У таблиці представлені найбільш свіжі дані з тих, що були в наявності (в основному за 2003 р.). По Канаді є тільки дані про державну програму.

Серед проаналізованих програм самими більшими по тривалості, а також за обсягом задіяних коштів і кількості учасників є державні й приватні програми іпотечного страхування в США. Однак, як буде видно далі, у

кожній програмі й практиці іпотечного страхування розглянутих нами країн є потенційно корисна для України інформація, що може знадобитися для розробки власної програми іпотечного страхування.

У табл. 3 представлені основні умови програм іпотечного страхування в ряді країн.

Як показує практика, більшість країн, успішно реалізуючи програми ІС, змогли досягти нинішнього рівня LTV тільки із часом, звичайно після того, як у них нагромадився достатній досвід проведення андерайтингу й оцінки ризиків в умовах надання кредитів з більш низьким LTV. Прикладів тому безліч. У США до реалізації основної державної програми, іменованої "Фонд взаєм-

ного іпотечного страхування Федеральної житлової адміністрації (ФЖА)", приступили в часи Великої депресії в 1930-і роки. Це дозволило підняти максимально припустимий рівень LTV до 80 %, тоді як для приватних кредиторів орієнтиром служив консервативний показник, що становив близько 67 %. У наступні роки максимально припустимий рівень LTV у ФЖА підвищувався з 80 до 90 %, з 90 до 95 %, з 95 до 97 %, а останнім часом досяг 100 % [1, с.47-56].

Таблиця 3. Умови програм іпотечного страхування

Країна	Макс. LTV, %	Звичайний відсоток покриття (величина застрахованих ризиків), %	Макс. строк кредиту	Способи внесення страхових премій	Типові ставки страхових премій
США – державне ІС	97-100	100 у ФЖА, 25-50 в АВ	30 років	Щорічно	1,5 % спочатку, 0,5 % щорічно при продовженні договору страхування
США – приватне ІС	97-100	17-25	30 років	Щомісяця, щорічно або передоплата	0,3-1 % у рік
Канада – державне ІС	95	100	30 років	Передоплата	1-3,75 %
Австралія / Нова Зеландія	95	100 в Австралії, 20-30 у Новій Зеландії	30 років	Щорічно або передоплата	Від\$130140до 3,2 % передоплати
Великобританія	100	За домовленістю	30 років	Передоплата, додається до процентної ставки	За домовленістю
Південна Африка	Відсутні опубліковані дані	20	5 років	Передоплата	2 %
Ізраїль	90	20-30	20-25 років	Передоплата	3-4 %
Гонконг	90	10-25	25 років	Передоплата	1,4-3,35 %
Філіппіни	70-100	85-100	30 років	Щорічно	2-2,75 %
Литва	95	100	25 років	Передоплата	2,8-4,4 %

Аналогічним способом у США розвивалося приватне іпотечне страхування: в 1950-і роки максимальний рівень застрахованих ризиків становив 90 %, у той час як по незастрахованих кредитах базовий показник LTV був на рівні 75-80 %. Через 15 років рівень страхового покриття в приватному страхуванні був підвищений до 95 %, ще 25 років треба було на те, щоб підняти рівень LTV з 95 до 97 %, і тільки зовсім недавно він досяг 100 %. У Канаді й Австралії/Нової Зеландії спостерігалася та ж тенденція [2, с.27-35].

Якщо ми звернемося до більш пізніх програм, то побачимо ту ж закономірність. В Ізраїлі програма страхування з'явилася на ринку в той момент, коли базове співвідношення LTV по незастрахованих кредитах становив 60 %, а програма страхування дозволила для початку підвищити його до 80 %. Після декількох років проведення андерайтингу (але не виплати страхових відшкодувань) максимальний рівень LTV по програмі був підвищений до 90 %. Приблизно так само розвивалася ситуація й у Гонконгу, де протягом перших декількох років після початку реалізації програми іпотечного страхування в 1999 р. максимальний рівень LTV по застрахованих кредитах був на рівні 85 %. Нещодавно він також був підвищений до 90 %.

На практиці початкове співвідношення суми кредиту й вартості застави довело свою здатність служити основним індикатором імовірності виконання позичальником своїх боргових зобов'язань. Відповідно (за одним виключенням, про яке мова йтиме нижче), визначення ставок страхових внесків виходячи з LTV представляється цілком розумним. Досвід різних країн показав, що при встановленні максимально припустимого рівня LTV по застрахованих кредитах на початковій стадії варто орієнтуватися на середній по країні показник LTV по незастрахованих кредитах і визначати його на рівні трохи вище за середнє. При цьому важливо надмірно

не завищувати припустимий рівень LTV для програми іпотечного страхування на початку її реалізації.

Ще одне важливе рішення, яке необхідно прийняти вже на перших етапах розробки програми, стосується визначення частки загальної суми кредиту, що буде застрахована від збитків. Незважаючи на те, що на перший погляд здається цілком логічним і природним надати 100 %-е страхове покриття (що, без сумніву, викличе повне схвалення з боку кредиторів і інвесторів), існує ряд цілком обґрунтованих причин щоб передбачити в програмі ІС страхове покриття менш 100 %. В основному це пов'язано з необхідністю змусити первісного кредитора прийняти на себе частину кредитних ризиків, насамперед тому, що саме він може щонайкраще контролювати ймовірність виникнення ризиків як у ході проведення первісного андерайтингу кредиту, так і в ході його наступного обслуговування й збору платежів. З табл.3 видно, що більша частина організацій, що фінансують програми іпотечного страхування у різних країнах, будь то державні органи або приватні інвестори, зволіли запропонувати більш низьке, чим 100 %, страхове покриття ризиків.

Третім важливим моментом розробки програми іпотечного страхування, як слідує з тієї ж таблиці, є визначення методу збору страхових внесків (тарифу). Існують різні схеми збору страхових платежів: передоплата (одноразовий платіж), щорічні й щомісячні платежі (щомісячний графік став використовуватися зовсім нещодавно, і в основному тільки в США). З погляду простоти управління, більшої доступності й зручності для клієнтів, а також оптимізації управління страховим фондом більш привабливою в цілому виглядає схема передоплати страхових внесків. Вона приваблива, зокрема, тому, що в такий спосіб всю суму внеску можна "профінансувати" відразу, включивши її в початковий баланс по кредиту, у результаті чого позичальник одержує можливість прийняти на себе видатки на страхування за

весь строк кредиту, а страховий фонд одночасно одержує гарну фінансову підтримку у вигляді грошових надходжень уже на етапі свого створення.

Також широко поширена й цілком реальна для втілення схема щорічних іпотечних страхових внесків, які можуть сплачуватися окремо й у складі процентної ставки по кредиту. Ставки іпотечних страхових внесків звичайно розраховуються виходячи із загальної суми кредиту незалежно від розміру його страхового покриття. Ставки страхових внесків можуть сильно варіюватися як у межах однієї країни, так і в межах декількох країн, на що вказують дані таблиці.

Розглянуті країни мають багато різниць і з погляду соціальної орієнтації своїх програм іпотечного страхування. Приватні компанії, що займаються іпотечним страхуванням, звичайно не прагнуть обмежити або орієнтувати свої програми тільки на обслуговування клієнтів з більш низькими доходами або інші особливі категорії. У цьому їхня відмінність від державних програм ІС. У США основна програма іпотечного страхування ФЖА за законом не може використовувати ніякі механізми субсидування. У той же час у цій програмі встановлюються певні обмеження на кредити що страхуються, що створюють кращі умови для придбання житла середнього, а не елітного класу. Протягом усього періоду здійснення програми, за винятком теперішнього часу, до всіх видів кредитів, застрахованим по програмі ФЖА, застосовувалася єдина ставка страхового внеску, що не залежала ні від розміру LTV, ні від інших факторів ризику. У результаті виникало перехресне субсидування, коли надлишковий дохід від страхових внесків, виплачуваних по малоризиковим кредитам позичальниками із середнім рівнем доходів, використовувався для субсидування витрат на страхування високоризикових кредитів, що видавалися позичальникам з низьким рівнем доходів [3, с.9-12].

Менш масштабні програми ФЖА, націлені на страхування "особливих ризиків", мали на меті допомогти громадянам з низькими доходами придбати субсидоване житло. Ці більшою мірою соціально орієнтовані програми не передбачали сплати актуарно розрахованих страхових внесків. Однак історія реалізації цих програм демонструє й несприятливий досвід виплати страхових відшкодувань, що приводили до необхідності звертатися в Казначейство США із проханням про виділення програмі додаткових коштів.

Державні програми іпотечного страхування інших країн носять більш чітко позначений соціальний характер. Наприклад, філіппінська програма іпотечного страхування передбачає стягнення менших по розміру страхових внесків при наданні кредитів на придбання соціального або недорогого житла й більших по розміру внесків при наданні кредитів на придбання житла по середній або високій ринковій вартості. Крім того, при

страхуванні кредитів на придбання соціального й недорогого житла для них установлюються більш широкі гарантійні умови й більш високий показник LTV у порівнянні із кредитами, надаваними на придбання житла середньої цінової категорії.

Південноафриканська програма ІС також орієнтована на вирішення соціальних завдань. Під її дію підпадають тільки позичальники, чії доходи не перевищують установлених, дуже скромних розмірів. Розмір страхових внесків також встановлюється на рівні, що нижче того, ніж потрібно для покриття всіх операційних витрат і виплачуваних сум страхового відшкодування.

Ще один вид соціально орієнтованого іпотечного страхування можна спостерігати в Литві. Тут державна програма ІС обслуговує досить широке коло позичальників, а встановлювані нею ставки страхових внесків досить високі, що забезпечує програмі фінансову стабільність. У той же час біля половини всіх позичальників, що беруть участь у цій програмі, відносяться до групи осіб з особливими потребами (наприклад, громадяни, що проживають у старому житлі), для яких розмір страхових внесків значно зменшується [4, с.4-8].

З вищевикладеного міжнародного досвіду іпотечного страхування можна зробити наступні висновки.

1. Неможливо визначити, наскільки успішною або неуспішною буде програма іпотечного страхування, доти поки вона не зіткнеться із серйозним економічним спадом і не переживе цей період.

2. Чим точніша програма ІС виконує своє основне завдання – сприяти громадянам у придбанні житла (тобто страхувати кредити, забезпечені житловою нерухомістю), тим стабільніше вона буде працювати в періоди погіршення загальної економічної ситуації.

3. Оскільки іпотечне страхування повинне стимулювати кредиторів до надання кредитів з високим LTV, дуже важливо виважено вирішити, який максимальний рівень LTV вважати прийнятним як для кредиторів, так і для страховиків. Не слід прагнути до встановлення надмірно високого рівня LTV і перекладання на страхову компанію необґрунтовано великих ризиків.

4. Уряду необхідно створити відповідну законодавчу базу як для банківської діяльності, так і для діяльності страхових компаній, що дозволяла б попереджати невірні рішення в сфері управління ризиками й створювала необхідний баланс між наданими кредитами з високим LTV і можливостями їхнього страхування.

1. Blood, Roger, Douglas E. Whiteley. "Mortgage default insurance for the Russian Federation" // UI (USA), January, 2004. 2. Glenn B. Canner, Wayne Passmore "Private mortgage insurance" // Federal Reserve Bulletin, Oct, 1994. 3. Brandon "Cancel private mortgage insurance early to save money" // OmniNerd, May 2007. 4. John McCrank " World mortgage insurance market pick up pace" // EDT, Oct, 2007.

Надійшла до редколегії 10.06.08

Т. Сініцина, асист.

СПІВПРАЦЯ З КОМПАНІЯМИ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ЯК ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

В статті розглядаються особливості інвестиційної діяльності вітчизняних страхових компаній, аналізується один із варіантів використання інвестиційних можливостей страховиків шляхом співпраці з компаніями по управлінню активами.

The article explores the peculiarities of investment activity of local insurance companies there is analyze of one of the option using the investment opportunities of insurance companies in the way of cooperation with assets management companies.

Протягом останніх років ринок страхових послуг України демонструє швидкі темпи розвитку. Страхування набуває все більшої популярності як серед населення, так і серед підприємств різних галузей. Одним із свідченням

цього є обсяги зібраних страхових премій всіма страховими компаніями. Так, з 2002 року по 2004 обсяги страхових премій збільшилися з 4442,1 млн. грн. до 19431,4 млн. грн. (більш ніж у 4 рази). У 2005 році обсяги